

# TOETSING MILITAIRE Vliegactiviteiten DEURNSCHE EN MARIAPEEL (139)

## STATUS

Het gebied valt onder de volgende beschermingsregimes:

- N2000 gebied Deurnsche en Mariapeel
- Beschermde natuurmonumenten Deurnse Peel, Mariapeel en Grauwveen.

## BESTAAND GEBRUIK

In LV18 (GLV-VIII) Peel werd in de periode 2003-2008 gemiddeld 7,5 uur laaggevlogen. Het laagvliegen vond in 86% van de vliegunen overdag plaats en 14% 's nachts. Het laagvlieggebied overlapt 100% met Deurnsche en Mariapeel.

In tabel 1 wordt overzicht gegeven van het aantal gevlogen uren per jaar in LV18/GLV VIII.

Tabel 1: Overzicht vliegunen in GLV VIII, uitgesplitst in dag en nacht.

GLV VIII de peel dag														
	jan	feb	mrt	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	Σ	N jr
2003	2					1	4,8	4,6					12,4	
2004								1,25			1		2,25	
2005								1	1				2	
2006	1				3,2			1,6	2,8		1		9,6	
2007		0,9	2,5	0,7			1,2			1,1			6,4	
2008		1,4					2,8		1		0,7		5,9	
														max 12,4
													38,6	6 gem 6,4
GLV VIII de peel nacht														
	jan	feb	mrt	april	mei	juni	juli	aug	sept	okt	nov	dec	Σ	N jr
2003													0	
2004													0	
2005													0	
2006									1,4				1,4	
2007													0	
2008		5,4											5,4	
														max 5,4
													6,8	6 gem 1,1

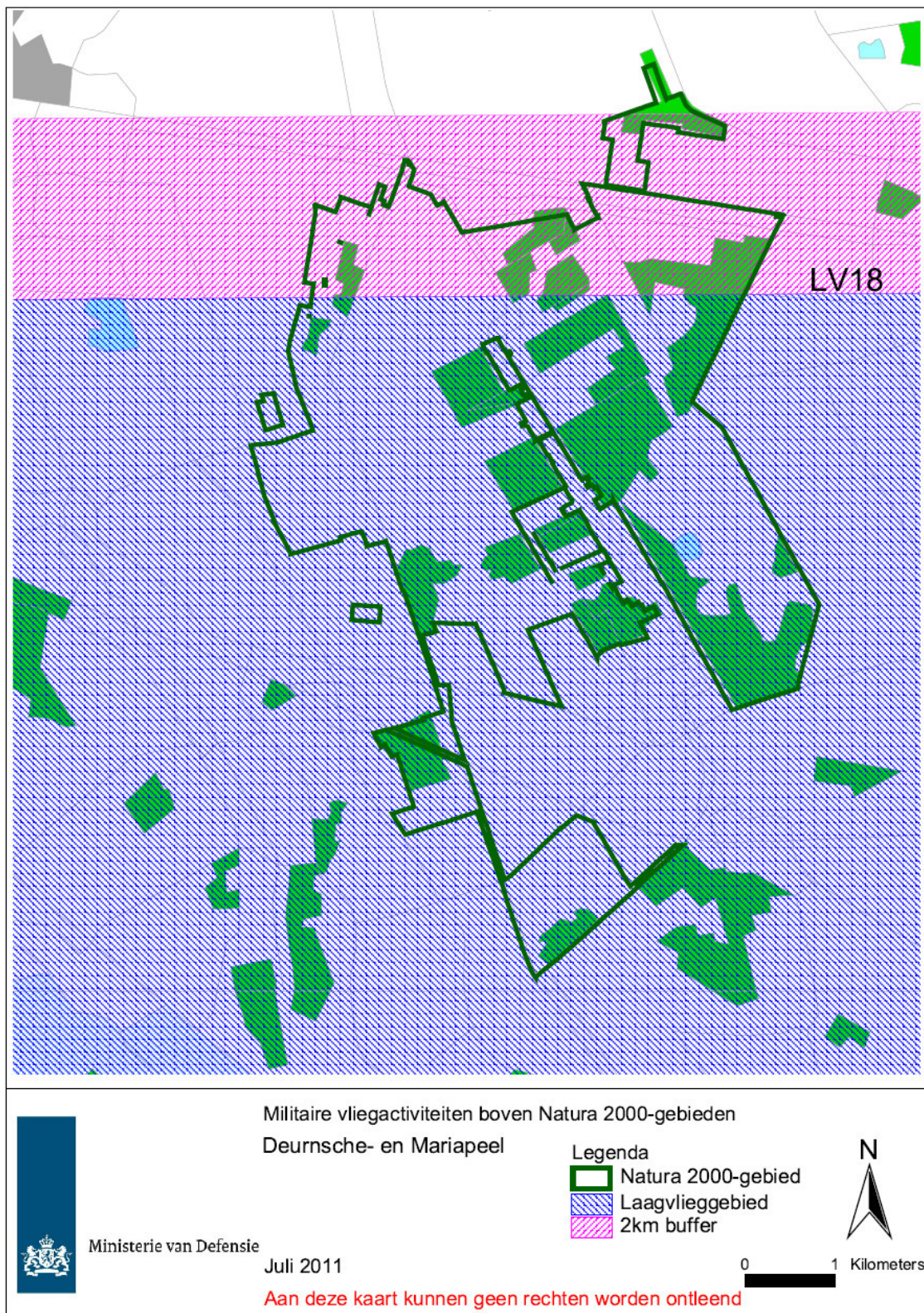
Σ : som van vliegunen in een jaar

N jr: aantal jaren waarover het gemiddelde is berekend

Max: maximum aantal vliegunen vastgesteld in één jaar

Gem: gemiddeld aantal vliegunen per jaar over periode 2003- 2009

Binnen de laagvlieggebieden wordt laag gevlogen met verschillende typen helikopters: Apache, Cougar, NH-90, Lynx en Chinook. De minimale vlieghoogte voor militaire helikopters in Nederland bedraagt 50 meter. In de laagvlieggebieden is iedere vlieghoogte toegestaan, dus ook 0 meter (landen/opstijgen). Specifieke informatie over het type vliegtuigen dat van dit gebied gebruik maakt, ontbreekt.



Figuur 1: Ligging N2000 gebied Deurnsche en Mariapeel ten opzichte van laagvlieggebied LV 18/GLV VIII.

## INSTANDHOUDINGSDOELSTELLINGEN N2000

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de soorten waarvoor het N2000 gebied is aangewezen. De analyse beperkt zich tot de soorten waarbij het optreden van een (significant) negatief effect door militaire vliegactiviteiten niet op voorhand uitgesloten kan worden. In de bijlage is een tabel opgenomen met de kernopgaven en alle instandhoudingsdoelstellingen die gesteld zijn voor het N2000 gebied Deurnsche en Mariapeel (bijlage 1, Essentietabel Deurnsche en Mariapeel).

In de analyse worden per soort achtereenvolgens beschouwd:

- Instandhoudingsdoel volgens het aanwijzingsbesluit
- Trend
- Gevoeligheid
- Overlap in ruimte en tijd
- Effectbeoordeling
- Conclusie
- Mitigerende maatregel(en)

De soorten waarvoor Deurnsche Peel en Mariapeel is aangewezen zijn weergegeven in tabel 2. In de kolom 'beoordelen' staat aangegeven of de soort op basis van het advies in de voortoets (zie Foppen *et al.*, 2009) nader beoordeeld dient te worden.

Tabel 2: Instandhoudingdoelstellingen en advies in voortoets SOVON (Foppen *et al.*, 2009).

Nr.	Soort	Doelstelling omvang leefgebied	Doelstelling kwaliteit leefgebied	Beoordelen (Advies Sovon)
Broedvogels (b)				
A272	Blauwborst	=	=	Nee
A004	Dodaars	=	=	Ja
A224	Nachtzwaluw	=	=	Ja
A276	Roodborsttapuit	=	=	Nee
Niet broedvogels (nb)				
A039	Toendrarietgans	=	=	Ja
A041	Kolgans	=	=	Ja
A127	Kraanvogel	=	=	Ja

= : behoud

### Dodaars (b)

- Doel: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 35 broedparen.
- Trend: Zowel vanaf 1980 als over de laatste 10 seizoenen is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk ([www.sovon.nl](http://www.sovon.nl)).
- De soort wordt als 'gevoelig' beoordeeld voor verstoring door militaire vliegactiviteiten (Foppen *et al.*, 2009). Belangrijke drukfactoren zijn dynamiek in peilfluctuaties en de trofiegraad van het water (DLG, 2010).
- Er is sprake van overlap in ruimte en tijd (maart - oktober) (Foppen *et al.*, 2009).
- Het gemiddelde aantal over de periode 2004-2008 is onbekend volgens SOVON ([www.sovon.nl](http://www.sovon.nl)). In het beheerplan (DLG, 2010) wordt het volgende vermeld: *'In het onderzoeksgebied is de dodaars een bewoner van ondiep en beschermt water. De soort heeft profijt van de peilverhoging die in het onderzoeksgebied is toegepast. Eén tot twee procent van de landelijke broedvogelpopulatie komt voor in het peelgebied.(...)Tellingen van de dodaars in 1990 en 1998 leverden 16 paren op. Het gemiddelde in de periode 1999-2003 wordt geschat op 33 territoria {SOVON, 2005}. Aantallen uit recente jaren ontbreken. Op basis van het toenemend aantal broedparen en het profijt van peilverhoging (waardoor een van de drukfactoren middels beheermaatregelen wordt verbeterd) kan redelijkerwijs worden aangenomen dat de*

instandhoudingsdoelstelling in de komende beheerplanperiode behaald gaat worden. Op basis van deze verwachting en de toenemende aantallen broedparen kan een negatief effect door militaire laagvliegactiviteiten uitgesloten worden.

- Conclusie: Geen negatief effect.
- Mitigerende maatregel: Niet van toepassing.

#### *Nachtzwaluw (b)*

- Doel: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van ten minste 5 broedparen.
- Trend: Vanaf 1980 is geen betrouwbare trendclassificatie mogelijk. Over de laatste 10 seizoenen wordt een significante toename van >5% per jaar vastgesteld (www.sovon.nl).
- Soort wordt als 'gevoelig' beoordeeld voor verstoring door militaire vliegactiviteiten (Foppen *et al.*, 2009).
- Er is sprake van overlap in ruimte en tijd (mei - september) (Foppen *et al.*, 2009).
- In de periode 2004-2008 is het gemiddeld aantal broedparen in het N2000 gebied 3. Het instandhoudingsdoel wordt niet gehaald (www.sovon.nl); wel lijkt er een lichte toename plaats te vinden (resp. 3, 3, 2, 4 en 4 broedparen)(www.sovon.nl). In het beheerplan (DLG, 2010) wordt het volgende vermeld: *'Aangezien de nachtzwaluw meer een broedvogel is van drogere heidevelden is de soort schaars. Het gebied levert onvoldoende draagkracht voor een sleutelpopulatie, maar draagt wel bij aan de draagkracht in de regio ten behoeve van een regionale sleutelpopulatie. (...) Jaarlijks broeden enkele paren nachtzwaluwen, met als maximum 7 in 1996. Het maximum van 7 territoria in 1996 wordt al lange tijd niet meer gehaald. Het gaat in de afgelopen jaren waarschijnlijk om enkele territoria. Een neerwaartse trend is dus wel reëel te noemen'*. SOVON berekent op basis van de aantallen van de laatste 10 jaar echter een positieve trend. Gezien de toenemende aantallen in het nabijgelegen N2000 gebied Groote Peel (mondellinge mededeling K. van de Mortel, Vogelwerkgroep De Peel) is een (lichte) toename in de Deurnsche Peel & Mariapeel aannemelijk waarbij het instandhoudingsdoel mogelijk bereikt gaat worden. Toch is de Nachtzwaluw meer een broedvogel van drogere heidevelden waardoor er een zeker plafond zit aan de toename. Met het nemen van anti-verdrogingsmaatregelen in de Deurnsche en Mariapeel zoals aangekondigd in het N2000 beheerplan, kan de populatie onder druk komen te staan door afname van geschikt broedbiotoop. Gezien de recente lichte toename, het belang van habitatverandering en het geringe aantal vlieguren in het gebied is een negatief effect door de laagvliegactiviteiten niet aan de orde.
- Conclusie: Geen negatief effect.
- Mitigerende maatregel: niet van toepassing.

#### *Kolgans (nb)*

- Doel: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied.
- De trend is onbekend (www.sovon.nl).
- De soort wordt als 'gevoelig' beoordeeld voor verstoring door militaire activiteiten (Foppen *et al.*, 2009).
- Er is overlap in ruimte en tijd (oktober - maart) (Foppen *et al.*, 2009).
- Het gemiddelde aantal over de periode 2003 - 2008 is onbekend (www.sovon.nl). Er is een uiterst geringe overlap in tijd, aangezien militaire vliegactiviteiten in de nacht in de winterperiode slechts incidenteel plaatsvindt in LV 18 /GLV-VIII (gemiddeld 1 uur op jaarbasis). De vogels maken voornamelijk gebruik van het gebied om te overnachten. Het laagvlieggebied bestrijkt ook een deel van de foerageergebieden (agrarische gebieden rond Deurnsche Peel en Mariapeel buiten het N2000 gebied) waardoor ook daar verstoring kan optreden. De groepen ganzen die in en rond Deurnsche Peel en Mariapeel verblijven hebben echter een duidelijke binding met het gebied. Bij verstoring wordt uitgeweken naar een nabijgelegen onverstord gebied en Deurnsche Peel en Mariapeel blijft de functie van slaapplek behouden. De doelstelling voor Kolgans beperkt zich tot behoud omvang en kwaliteit leefgebied. Er zijn geen aantallen genoemd in de instandhoudingsdoelstelling en bij SOVON zijn geen aantallen bekend uit de Deurnsche Peel en Mariapeel in de periode waarover getoetst wordt. Een beoordeling op grond van deze gegevens is dus niet mogelijk. Op basis van maandelijkse tellingen in de winterperiode in de peelregio kan geconcludeerd worden dat de populatie vanaf begin jaren negentig is gegroeid (Hustings *et al.*, 2006)(zie ook soorttekst Kolgans Groote Peel). Gezien de binding van de ganzen met het gebied, de groeiende populatie Kolganzen in de peelregio en de geringe intensiteit van militaire vliegactiviteiten wordt een negatief effect uitgesloten.

- Conclusie: Geen negatief effect.
- Mitigerende maatregel: Niet van toepassing.

#### *Toendrarietgans (nb)*

- Doel: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied.
- De trend is onbekend ([www.sovon.nl](http://www.sovon.nl)).
- Soort wordt als 'gevoelig' beoordeeld voor verstoring door militaire activiteiten (Foppen *et al.*, 2009).
- Er is overlap in ruimte en tijd (november - februari) (Foppen *et al.*, 2009).  
Het gemiddelde aantal over de periode 2003/04 - 2007/08 is onbekend ([www.sovon.nl](http://www.sovon.nl)). Er is een uiterst geringe overlap in tijd, aangezien militaire vliegactiviteiten in de nacht in de winterperiode slechts incidenteel plaatsvindt in LV 18/GLV-VIII. De vogels maken voornamelijk gebruik van het gebied om te overnachten. Het laagvlieggebied bestrijkt ook een deel van de foerageergebieden (agrarische gebieden rond Deurnsche Peel en Mariapeel) waardoor ook daar verstoring kan optreden. De groepen ganzen die in en rond Deurnsche Peel en Mariapeel verblijven hebben echter een duidelijke binding met het gebied. Bij verstoring wordt uitgeweken naar een nabijgelegen onverstord gebied en Deurnsche Peel en Mariapeel blijft de functie van slaapplek behouden. De doelstelling voor Toendrarietgans beperkt zich tot behoud omvang en kwaliteit leefgebied. Er zijn geen aantallen genoemd in de instandhoudingsdoelstelling en bij SOVON zijn geen aantallen bekend uit de Deurnsche Peel en Mariapeel in de periode waarover getoetst wordt. Een beoordeling op grond van deze gegevens is dus niet mogelijk. Op basis van maandelijkse tellingen in de winterperiode in de peelregio kan geconcludeerd worden dat de populatie vanaf begin jaren negentig is gegroeid (Hustings *et al.*, 2006)(zie ook soorttekst Toendrarietgans Groote Peel). Gezien de binding van de ganzen met het gebied, de groeiende populatie Toendrarietganzen in de peelregio en de geringe intensiteit van militaire vliegactiviteiten wordt een negatief effect uitgesloten.
- Conclusie: Geen effect.
- Mitigerende maatregel: Niet van toepassing.

#### *Kraanvogel (nb)*

- Doel: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied.
- De trend is onbekend (DLG, 2010 en Foppen *et al.*, 2009). De Europese trend van de Kraanvogel is in grote delen waar de soort als broedvogel voorkomt positief, maar wordt door Birdlife International nog als '*depleted*' (verminderd) beoordeeld, waarbij wordt aangegeven '*population has probably not yet recovered to the level that preceded its decline*' (populatie is vermoedelijk nog niet hersteld tot het niveau dat vooraf ging aan de achteruitgang) ([www.birdlife.org](http://www.birdlife.org)). Met het oog op positieve trend van het aantal broedparen in de broedgebieden én de uitbreiding van het broedareaal mag worden aangenomen dat het aantal in Europa broedende Kraanvogels toeneemt.
- De Kraanvogel wordt als 'gevoelig' of 'zeer gevoelig' beoordeeld voor verstoring door militaire activiteiten (Foppen *et al.*, 2009).
- Overlap komt met name voor in de belangrijkste perioden waarin de Kraanvogels aanwezig zijn: 15 oktober - 15 december (najaarstrek) en 20 februari - eind maart (voorjaar) (op basis van van der Laak & Kikkert, 2010).
- In de periode 2003-2008 is het gemiddelde seizoensmaximum 518 exemplaren met het hoogste aantal in het seizoen 2006/2007 (2500 vogels)([www.sovon.nl](http://www.sovon.nl)). De doortrekkende Kraanvogels zijn overdag veelal buiten de Deurnsche en Mariapeel aanwezig maar kunnen ook delen van de dag in het gebied zelf verblijven. De vogels foerageren in het agrarisch gebied rond de Deurnsche en Mariapeel. Vernatting en regulatie (stabilisatie) grondwaterpeil (GGOR doel) heeft een positief effect op de omvang van geschikt habitat in de toekomst (DLG, 2010).  
De kans op verstoring is groot bij vliegactiviteiten tijdens de aanwezigheid van Kraanvogels in de Deurnsche en Mariapeel. Het laagvlieggebied bestrijkt ook een deel van de foerageergebieden (agrarisch gebied rond de Deurnsche en Mariapeel) waardoor ook daar verstoring op kan treden. Kraanvogels hebben een minimale binding met het gebied. De vogels rusten en foerageren in en rond de Deurnsche en Mariapeel maar blijven vaak maar een tot enkele dagen waarna ze verder trekken. De Deurnsche en Mariapeel fungeert als een van de weinige 'stepping-stones' in Nederland en is samen met de Groote Peel de belangrijkste pleisterplaats voor Kraanvogels. Verstoring als gevolg van een laagvliegactiviteit maakt het gebied ongeschikt als verblijfplaats, ook als deze verstoring kortdurend is. De kans is groot dat Kraanvogels bij verstoring het

gebied verlaten. Hiermee is de kans op een significant negatief effect door het laagvliegen in de periode 15 oktober - 15 december en in de periode 20 februari - maart reëel.

- Conclusie: Met het uitvoeren van de mitigerende maatregel (geen militaire laagvliegactiviteiten in de belangrijkste doortrekperioden) voor Kraanvogel geen kans op een negatief effect gezien in het licht van het instandhoudingsdoel.
- Mitigerende maatregel: Niet vliegen in en in de directe omgeving van de Deurnsche en Mariapeel in de periode dat Kraanvogels als doortrekker aanwezig zijn, dus in de periode 15 oktober tot 15 december en de periode 20 februari - 31 maart.

## CUMULATIE

Met het uitvoeren van de mitigerende maatregel voor Kraanvogel is een kans op negatieve effecten uitgesloten. Voor de overige soorten treedt geen effect op. Cumulatie is dan ook niet aan de orde.

## TYPISCHE SOORTEN

In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op de typische soorten van de habitattypen waarvoor het N2000 gebied is aangewezen. Conform de Habitatrichtlijn worden voor alle habitattypen zogenaamde 'typische soorten' geselecteerd, die gezamenlijk een goede kwaliteitsindicator vormen voor de (compleetheid van de) levensgemeenschap van het habitatype. De set van typische soorten is een indicator voor de kwaliteit (en daarmee de staat van instandhouding) van het habitatype op landelijk niveau.

In bijlage 2 is een tabel opgenomen van alle typische soorten van de habitattypen waarvoor het gebied is aangewezen. In die tabel is ook vermeld tot welk habitatype de hier genoemde typische soorten behoren. Onderstaande tabel beperkt zich tot vogels.

Tabel 3: Typische soorten met een gevoeligheid voor vliegactiviteiten.

Naam	Wetenschappelijke naam	Groep	Geluid	Optische verstoring	Mechanische effecten (downwash)	Aanwezig 2005 - 2010	Afwezig 2005 - 2010
Blauwborst	<i>Luscinia svecica</i>	Vogels	-	-	-	2010	
Boomleeuwerik	<i>Lullula arborea</i>	Vogels	-	-	-	2009	
Klapekster	<i>Lanius excubitor</i>	Vogels	?	?	?		X
Roodborsttapuit	<i>Saxicola torquata</i>	Vogels	o	o	o	2010	
Sprinkhaanzanger	<i>Locustella naevia</i>	Vogels	?	?	?	2010	
Veldleeuwerik	<i>Alauda arvensis</i>	Vogels	?	?	?	2010	
Watersnip	<i>Gallinago gallinago</i>	Vogels	+	+	+	?	
Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	Vogels	+	+	+	2010	

Uitleg afkortingen zie bijlage 2.

Ten aanzien van deze soorten wordt beoordeeld of de verstoring leidt tot het op lange termijn definitief verdwijnen uit het N2000 gebied.

Ten aanzien van de typische soorten die aanwezig waren in de periode 2005 - 2010:

Behoud van de populaties van in de tabel genoemde soorten komt niet in gevaar door de vliegactiviteiten gezien het geringe aantal vlieguren per jaar (gemiddeld 7,5 uur per jaar in het gehele laagvliegebied) en de grootte van het N2000 gebied. Bovendien bestaat het overgrote deel van de typische soorten uit 'kleine zangvogels'. Deze

groep heeft een relatief kleine verstoringafstand. De functie van voortplantingsgebied niet wordt aangetast. Een negatief effect door vliegactiviteiten op populaties van de typische soorten is niet aan de orde.

Ten aanzien van de typische soorten die afwezig waren in de periode 2005 - 2010:

#### **Klapekster**

De Klapekster is in Nederland als broedvogel vrijwel verdwenen. Van Dijk *et. al.* (2010) vermeldt: *'Geen enkele aanwijzing voor een broedgeval (in 2008 red.), ondanks bezoeken aan voormalige broedterreinen. Het laatste goed gedocumenteerde broedgeval stamt uit 1999 van de Noord-Veluwe'*. Bijlsma *et. al.* (2001) geven als reden voor de achteruitgang: *'De afname is in eerste instantie veroorzaakt door de ontginning van talloze heideterreinen, wat tot in de jaren zestig aanhield. De resterende gebieden werden ongeschikt door intensieve recreatie, vergrassing en verbossing. De beschikbaarheid van voedsel (in de broedtijd vooral muizen, grote insecten, hagedissen en zangvogels en hun nestjongen) is vermoedelijk drastisch verminderd. Ook SOVON (2002) meldt in aanvulling op de afname van het voedselaanbod dat: 'de kwetsbare schakel is mogelijk het menu van de nestjongen, dat in de eerste weken vooral uit hommels, kevers en vlinders bestaat. Deze kost wordt pas voor het uivliegen aangevuld met muizen en hagedissen. Door het verminderd voedselaanbod van grote insecten zullen de opgroeiomstandigheden voor nestjongen verslechterd zijn.'*

## BESCHERMD NATUURMONUMENT DEURNSE PEEL

Het voormalig beschermde natuurmonument Deurnse Peel is aangewezen op 11 december 1980 (NLB/N-43947). Het voormalige staatsnatuurmonument Deurnse Peel is aangewezen op 8 mei 1981 (NLB/BB/GA-41654).

Het doel van de aanwijzingen is het bevorderen en instandhouden van de natuurwetenschappelijke betekenis en natuurschoon van dit complex van fragmenten levend hoogveen, regenerend hoogveen, heide op rustend hoogveen en minerale gronden, opgaand loof- en naaldbos, gras- en bouwlanden en open water, zeldzame plantengemeenschappen en zeldzame hoge en lagere plantensoorten.

In de handreikingen oude doelen (LNV, ongedateerd) is nagegaan in hoeverre de doelen van de Beschermde natuurmonumenten overlappen met de doelen (soorten en habitattypen) van het richtlijngebied Deurnse en Mariapeel. Uit deze analyse is gebleken dat een aantal natuurwaarden niet of maar ten dele worden afgedekt door de N2000 doelen en waarvoor extra aandacht noodzakelijk is. In bijlage 3 is een compleet overzicht gegeven van de in het aanwijzingsbesluit genoemde natuurwaarden. Hieronder wordt alleen ingezoomd op de natuurwaarden (vogels, zoogdieren) die extra aandacht behoeven.

### **Natuurwaarden die niet (reeds bestaand) of maar ten dele (overlappend) worden afgedekt door Natura 2000 doelen**

- Broedvogels: Sprinkhaanrietzanger<sup>1,2</sup>, Roerdomp, Wintertaling<sup>3</sup>, Watersnip<sup>5</sup>, Wespandief, Bruine kiekendief, Boomvalk, Korhoen<sup>4</sup>, Waterral, Tureluur, Wulp, Visdief, Velduil<sup>5</sup>, Ijsvogel, Paapje, Geelgors en Wielewaal.
- Een groot aantal diersoorten. Ruim tienduizend vogelparen, verdeeld over ongeveer honderd soorten.
- Zoogdieren: Hermelijn en Wezel.

### **Landschappelijke kwaliteiten en abiotische kenmerken die niet worden afgedekt door Natura 2000 doelen.**

- Het natuurmonument is vooral door zijn uitgestrektheid en afwisseling uit een oogpunt van natuurschoon van grote betekenis.
- complex van fragmenten levend hoogveen, regenerend hoogveen, heide op rustend hoogveen en minerale gronden, opgaand loof- en naaldbos, gras- en bouwlanden en open water.
- Invloed van het vroegere cultuurpatroon: uitgebreid stelsel van kanalen en wijken.

Uit diverse onderzoeken is gebleken dat de soorten Roerdomp, Watersnip, Bruine kiekendief, Korhoen, Tureluur, Visdief, Ijsvogel, Velduil en Paapje niet (meer) of nog slechts zeer incidenteel als broedvogel voorkomen. De overige soorten worden nog wel als broedvogel aangetroffen (bron onder andere waarneming.nl en mondelinge mededeling diverse lokale vogelaars). Voor veel van deze soorten (zoals Paapje, Tureluur, Watersnip) zijn veranderingen in het omliggende agrarische gebied van grote invloed geweest op de populatieontwikkeling. Voor enkele andere soorten (Bruine kiekendief, Roerdomp) is in het zuidoosten van Nederland sprake van uitdovende populaties. De afname heeft geen relatie met de militaire vliegactiviteiten.

Ten aanzien van de kleine zangvogels geldt dat de verstoringafstand relatief klein is waardoor de kans op verstoring door militaire vliegactiviteiten ook kleiner is. Het feit dat het met Blauwborst en Roodborsttapuit goed gaat in het N2000 gebied ondersteunt deze stelling (deze soorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn opgesteld, behoeft niet beoordeeld te worden). Het beheerplan vermeldt over de typische soorten: *'Een aantal broedvogels komen in 2009 niet meer voor (o.a. korhoen). De verwachting is dat een grote verscheidenheid in milieuomstandigheden in de Peelgebieden zal blijven bestaan. Bij voldoende rust zal het merendeel van de genoemde vogels een plaats blijven behouden in het gebied.'* Gezien het geringe aantal uren dat er militaire

---

<sup>1</sup> In besluit beschermde natuurmonument staat oude naam Sprinkhaanrietzanger (nieuwe naam is Sprinkhaanzanger).

<sup>2</sup> Typische soort van H7120

<sup>3</sup> Typische soort van H7110 en H7120

<sup>4</sup> Het Korhoen is hier inmiddels als broedvogel verdwenen.

<sup>5</sup> De Velduil is hier als broedvogel verdwenen.



vliegactiviteiten in het laagvlieggebied plaatsvinden, komt de rust niet zodanig in het geding dat op populatieniveau negatieve effecten ontstaan.

Ten aanzien van de genoemde soorten zoogdieren Hermelijn en Wezel mag worden aangenomen dat militaire vliegactiviteiten geen verdere uitbreiding in verspreiding en aantallen in de weg staan. Deze soorten zijn in staat om zich te onttrekken aan (tijdelijke plaatsvindende) militaire vliegactiviteiten. Gezien het gering aantal uren dat de militaire vliegactiviteiten plaatsvinden, is een effect op deze soorten niet aan de orde.

Ook ten aanzien van de landschappelijke kwaliteiten (natuurschoon, complex van hoogveen in diverse stadia en cultuurhistorisch patroon) treedt geen aantasting op door militaire vliegactiviteiten.

### **Conclusie**

De vliegactiviteiten in het laagvlieggebied tasten de wezenlijke kenmerken van het beschermd natuurgebied niet aan en zijn niet schadelijk of ontsierend voor de natuurwetenschappelijke betekenis.

## BESCHERMD NATUURMONUMENT GRAUWVEEN

Het beschermde natuurmonument Grauwveen is aangewezen op 26 maart 1984 (NLB/GS/GA-586).

Het doel van de aanwijzingen is het bevorderen en in stand houden van de natuurwetenschappelijke betekenis en natuurschoon van dit complex van fragmenten levend hoogveen, beginstadië van regenerend hoogveen, droge en vochtige heide, moeras en opgaand loofbos. Behalve de biologische waarden en natuurschoon ook de voor de fauna noodzakelijke rust, geologische en geomorfologische structuur, de hydrologie en de waarde voor archeologische en paleobotanisch onderzoek.

In de handreikingen oude doelen (LNV, ongedateerd) is nagegaan in hoeverre de doelen van het Beschermde natuurmonument overlappen met de doelen (soorten en habitattypen) van het richtlijngebied Deurnse Peel en Mariapeel. Uit deze analyse is gebleken dat een aantal natuurwaarden niet of maar ten dele worden afgedekt door de N2000 doelen en waarvoor extra aandacht noodzakelijk is. In bijlage 3 is een compleet overzicht gegeven van de in het aanwijzingsbesluit genoemde natuurwaarden. Hieronder wordt alleen ingezoomd op de natuurwaarden die extra aandacht behoeven.

### **Natuurwaarden die niet (reeds bestaand) of maar ten dele (overlappend) worden afgedekt door Natura 2000 doelen**

- Broedvogels: Goudvink, Kramsvogel, Sperwer, Spotvogel, Tuinfluiter en Zwartkop.

### **Landschappelijke kwaliteiten en abiotische kenmerken die niet worden afgedekt door Natura 2000 doelen.**

- Voor de fauna noodzakelijke rust.

De genoemde broedvogels zijn (met uitzondering van de Kramsvogel) vrij algemeen tot zeer algemeen in Nederland voorkomende soorten, die ook in Grauwveen niet worden bedreigd. De Kramsvogel was in de jaren tachtig van de vorige eeuw een broedvogel in met name Zuid-Limburg, maar heeft in het aantal broedparen een sterke daling doorgemaakt. Inmiddels is de soort vrijwel uit Nederland als broedvogel verdwenen. Alleen in Zuid-Limburg, het voormalige bolwerk, komen nog enkele paren tot broeden. De oorzaak van de achteruitgang is niet duidelijk. Nederland ligt aan de noordrand van het verspreidingsgebied. Als gevolg hiervan zullen veranderingen in populatieaantallen hier ook als eerst zichtbaar worden (minst geschikte gebied binnen broedareaal). Ten aanzien van de kleine zangvogels geldt dat de verstoringafstand relatief klein is waardoor de kans op verstoring door militaire vliegactiviteiten ook kleiner is. Het feit dat het met Blauwborst en Roodborsttapuit goed gaat in het N2000 gebied ondersteunt deze stelling (deze soorten waarvoor instandhoudingsdoelstellingen zijn opgesteld, behoeften niet beoordeeld te worden). Het beheerplan vermeldt over de typische soorten: *'Een aantal broedvogels komen in 2009 niet meer voor (o.a. korhoen). De verwachting is dat een grote verscheidenheid in milieuomstandigheden in de Peelgebieden zal blijven bestaan. Bij voldoende rust zal het merendeel van de genoemde vogels een plaats blijven behouden in het gebied.'* Gezien het geringe aantal uren dat er militaire vliegactiviteiten in het laagvlieggebied plaatsvinden, komt de rust niet zodanig in het geding dat op populatieniveau negatieve effecten ontstaan.

Op basis van het geringe aantal uren dat in het laagvlieggebied wordt gevlogen is er geen sprake van aantasting van de voor fauna noodzakelijke 'rust'. Door de militaire vliegactiviteiten treedt geen wezenlijke aantasting op van deze waarde in Grauwveen.

### **Conclusie**

De vliegactiviteiten in het laagvlieggebied tasten de wezenlijke kenmerken van het beschermd natuurgebied niet aan en zijn niet schadelijk of ontsierend voor de natuurwetenschappelijke betekenis.

## BESCHERMD NATUURMONUMENT MARIAPEEL

Het voormalige staatsnatuurmonument Mariapeel is aangewezen op 21 september 1976 (NLB/N-22663).

In de handreikingen oude doelen (LNV, ongedateerd) is nagegaan in hoeverre de doelen van de Beschermden natuurmonumenten overlappen met de doelen (soorten en habitattypen) van het richtlijngebied Deurnse Peel en Mariapeel. Uit deze analyse is gebleken dat een aantal natuurwaarden niet of maar ten dele worden afgedekt door de N2000 doelen en waarvoor extra aandacht noodzakelijk is. In bijlage 3 is een compleet overzicht gegeven van de in het aanwijzingsbesluit genoemde natuurwaarden. Hieronder wordt alleen ingezoomd op de natuurwaarden die extra aandacht behoeven.

### **Natuurwaarden die niet (reeds bestaand) of maar ten dele (overlappend) worden afgedekt door Natura 2000 doelen**

- Geen waarden die ondergeschikt worden geacht aan Natura 2000 doelen.

### **Landschappelijke kwaliteiten en abiotische kenmerken die niet worden afgedekt door Natura 2000 doelen.**

- Natuurwetenschappelijke waarde Mariapeel: grote mate van rust.

Op basis van het geringe aantal uren dat in het laagvlieggebied wordt gevlogen is er geen sprake van aantasting van de voor fauna noodzakelijk 'rust'. Door de militaire vliegactiviteiten treedt geen wezenlijke aantasting op van deze waarde in Beschermd natuurmonument Mariapeel.

### **Conclusie**

De militaire vliegactiviteiten in het laagvlieggebied tasten de wezenlijke kenmerken van het beschermd natuurmonument niet aan en zijn niet schadelijk of ontsierend voor de natuurwetenschappelijke betekenis.

## CONCLUSIES

Een negatief effect door de militaire vliegactiviteiten op de broedvogelpopulaties van Dodaars en Nachtzwaluw in het gebied is niet aan de orde. Stijgende aantallen broedparen bij bestaand gebruik en het behalen of verwachte behalen van de instandhoudingsdoelen in de komende beheerplanperiode sluiten een negatief effect door de laagvliegactiviteiten uit.

De doelstelling 'behoud omvang en kwaliteit van het leefgebied' voor Kolgans en Toendrarietgans is niet in het geding.

De kans op verstoring is groot bij vliegactiviteiten tijdens de aanwezigheid van Kraanvogels in de Deurnsche & Mariapeel. Het laagvlieggebied bestrijkt ook een deel van de foerageergebieden (agrarisch gebied rond de Deurnsche en Mariapeel buiten het N2000 gebied) waardoor ook daar verstoring op kan treden. Kraanvogels hebben een minimale binding met het gebied. Verstoring als gevolg van een laagvliegactiviteit maakt het gebied ongeschikt als verblijfplaats, ook als deze verstoring kortdurend is. De kans is namelijk groot dat Kraanvogels bij verstoring het gebied verlaten. Hiermee is de kans op een significant negatief effect door het laagvliegen in de periode 15 oktober - 15 december en in maart reëel. De volgende mitigerende maatregel wordt voorgesteld: Niet vliegen in en in de direct omgeving van de Deurnsche en Mariapeel in de belangrijkste doortrekperiodes van Kraanvogels, dus in de periode 15 oktober tot 15 december en de periode 20 februari - 31 maart.

Met het uitvoeren van de mitigerende maatregel (geen militaire laagvliegactiviteiten in de belangrijkste doortrekperiodes) voor Kraanvogel is aannemelijk dat er geen (significant) negatieve effecten optreden in het licht van de instandhoudingsdoelstelling. Voor de overige soorten treedt geen effect op. Cumulatie is dan ook niet aan de orde.

Behoud van de typische soorten komt niet in gevaar door de vliegactiviteiten gezien het geringe aantal vlieguren per jaar (gemiddeld 7,5 uur per jaar) en de grootte van het N2000 gebied. Klapekster komt niet meer voor als broedvogel. Voor deze soort geldt dat er aanwijsbare andere drukfactoren zijn die verantwoordelijk zijn voor het niet meer voorkomen als broedvogel. De soort komt wel in het gebied voor in de winterperiode.

De Deurnse peel, de Mariapeel en Grauwveen zijn aangewezen als Beschermd natuurmonument. De wezenlijke kenmerken van de beschermd natuurgebieden worden niet aangetast. De militaire vliegactiviteiten zijn niet schadelijk dan wel ontsierend voor de natuurwetenschappelijke betekenis.

## LITERATUUR EN BRONNEN

**Anonymus, 2008.** 3<sup>e</sup> Concept Beheerplan Deurnsche Peel, Mariapeel en Grootte Peel.

**Dienst Landelijk Gebied, 2010.** Deurnsche Peel, Mariapeel en Grootte Peel, Conceptbeheerplan Natura 2000. Versie 17 juni 2010. Dienst Landelijk Gebied, Tilburg.

**Van Dijk A.J., A. Boele, F. Hustings, K. Koffijberg & C.L. Plate, 2010.** Broedvogels in Nederland in 2008. SOVON-monitoringsrapport 2010/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

**Foppen R.P.B., A.J.J. Lemaire, A.F. van Kleunen & M. van Roomen, 2009.** Voortoets landelijke Natuurbeschermingswetvergunning militaire vliegactiviteiten: Vogels. SOVON Vogelonderzoek Nederland. SOVON-informatierapport 2009/10. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

**Grift, E.A. van der, R. Foppen, W.B. Loos, H. de Molenaar, D. Oomen, R. Reijnen, H. Sierdsema & R. Wegman, 2008.** Quicksan verstoring fauna door laagvliegen. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1725.

**Hustings F., J. van der Coelen, B. van Noorden, R. Schols & P. Voskamp, 2006.** Avifauna van Limburg. Stichting Natuurpublicaties Limburg, Maastricht.

**Laak, R. van der & J.E. Kikkert, 2010.** Vijftig jaar kraanvogeltrek over Limburg: trends, timing en aantallen. Limburgse Vogels, editie 2010, jrg. 20, pag. 1 - 7).

**Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit.** Aanwijzingsbesluit.

**Steunpunt Natura 2000, 2010.** Leidraad bepaling significantie. Nadere uitleg van het begrip 'significante gevolgen' uit de Natuurbeschermingswet. Versie 27 mei 2010

[www.birdlife.org/datazone/species/BirdsInEuropeII/BiE2004Sp2794.pdf](http://www.birdlife.org/datazone/species/BirdsInEuropeII/BiE2004Sp2794.pdf)

[www.sovon.nl](http://www.sovon.nl)

[www.waarneming.nl](http://www.waarneming.nl)

# BIJLAGE 1 ESSENTIETABEL DEURNSCHE PEEL EN MARIAPEEL

Essentietabel Natura 2000-gebied 139. Deurnsche Peel & Mariapeel									
Kernopgaven									
	<b>Opgave landschappelijke samenhang en interne compleetheid (Hoogvenen)</b>	Voor herstel en kwaliteitsverbetering van de resten hoogveenlandschap is een essentiële randvoorwaarde dat de hydrologie (zowel intern als extern) op orde komt. Vorming van functionerende hoogvenen door kwaliteitsverbetering hoogveenresten en herstel randzones én vergroting van de interne en externe samenhang ten behoeve van fauna. Herstel keten van komvenen langs de Duitse grens.							
7.02	<b>Initiëren hoogveenvorming</b>	Op gang brengen of continueren van hoogveenvorming in herstellende hoogvenen H7120 in kansrijke situaties, met het oog op ontwikkeling van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A (waar nodig uitbreiding oppervlakte H7120). Instandhouding van huidige relicten als bronpopulaties fauna. Herstel van grote veengebieden met voldoende rust onder andere voor de niet-broedvogel kraanvogel A127.							
7.03	<b>Overgangszones grote venen</b>	Ontwikkeling van overgangszones van actieve hoogvenen (hoogveenlandschap) *H7110_A incl. laggzones (met o.a. hoogveenbossen) *H91D0, zure vennen H3160 en porseleinhoen A119, paapje A275 en watersnip A153).							
Instandhoudingsdoelstellingen									
		SVI	Landelijk Doelst.	Oppervl. Doelst.	Kwaliteit Doelst.	Draagkracht	Draagkracht	Kernopgaven	
Habitattypen									
H4030	Droge heiden	-	=	=					
H7110A	*Actieve hoogvenen (hoogveenlandschap)	-	>	>				7.02,W	7.03,W
H7120	Herstellende hoogvenen	+	= (<)	>				7.02,W	
Broedvogels									
A004	Dodaars	+	=	=			35		
A224	Nachtzwaluw	-	=	=			3		

A272	Blauwborst	+	=	=			350			
A276	Roodborsttapuit	+	=	=			120			
<b>Niet-broedvogels</b>										
A039b	Toendrarietgans	+	=	=						
A041	Kolgans	+	=	=						
A127	Kraanvogel		=	=				7.02,W		
										deze tabel is gebaseerd op het definitief aanwijzingsbesluit
<b>Legenda</b>										<b>Gebruik deze essentietabel in combinatie met de leeswijzer</b>
W	Kernopgave met wateropgave									
.	Sense of urgency: beheeropgave									
.	Sense of urgency opgave m.b.t. watercondities									
SVI landelijk	Landelijke Staat van Instandhouding (-- zeer ongunstig; - matig ongunstig, + gunstig)									
=	Behoudsdoelstelling									
>	Verbeter- of uitbreidingsdoelstelling									
=(<)	Ontwerp-aanwijzingsbesluit heeft 'ten gunste van' formulering									

## BIJLAGE 2 HABITATTYPE EN TYPISCHE SOORTEN (BRON: NATURA 2000 PROFIELENDOCUMENTEN)

Naam	Wetenschappelijke naam	Groep				H4030	H7110_A	H7120
			Gevoeligheid voor geluid	Gevoeligheid voor optische verstoring	Gevoeligheid voor mechanische effecten (downwash)	Droge heiden	Actief hoogveen (hoogveenlandschap)	Herstellende hoogvenen
Groentje	<i>Callophrys rubi</i>	Dagvlinders	-	+	+	Cb	-	-
Heideblauwtje	<i>Plebeius argus</i>	Dagvlinders	-	+	+	Cab	-	-
Heivlinder	<i>Hipparchia semele</i>	Dagvlinders	-	+	+	K	-	-
Kommavlinder	<i>Hesperia comma</i>	Dagvlinders	-	+	+	K	-	-
Vals heideblauwtje *	<i>Plebeius idas</i>	Dagvlinders	-	+	+	K	-	-
Veenbesblauwtje	<i>Plebeius optilete</i>	Dagvlinders	-	+	+	-	E	E
Veenbesparelmoervlinder	<i>Boloria aquilonaris</i>	Dagvlinders	-	+	+	-	E	E
Veenhooibeestje	<i>Coenonympha tullia</i>	Dagvlinders	-	+	+	-	E	E
-	<i>Rhadicleptus alpestris</i>	Kokerjuffers	-	-	-	-	E	-
Hoogveenglanslibel	<i>Somatochlora arctica</i>	Libellen	-	+	+	-	E	E
Venwitsnuitlibel	<i>Leucorrhinia dubia</i>	Libellen	-	+	+	-	E	Cab
Gekroesd gaffeltandmos	<i>Dicranum spurium</i>	Mossen	-	-	-	K	-	-
Glanzend tandmos	<i>Barbilophozia barbata</i>	Mossen	-	-	-	K	-	-
Hoogveenlevermos	<i>Mylia anomala</i>	Mossen	-	-	-	-	K	K



Hoogveenveenmos	<i>Sphagnum magellanicum</i>	Mossen	-	-	-	-	K	K
Kaal tandmos	<i>Barbilophozia kunzeana</i>	Mossen	-	-	-	K	-	-
Kronkelheidestaartje	<i>Cladonia subulata</i>	Mossen	-	-	-	Ca	-	-
Open rendiermos	<i>Cladina portentosa</i>	Mossen	-	-	-	Ca	-	-
Rode heidelucifer	<i>Cladonia floerkeana</i>	Mossen	-	-	-	Ca	-	-
Rood veenmos	<i>Sphagnum rubellum</i>	Mossen	-	-	-	-	K	K
Veengaffeltandmos	<i>Dicranum bergeri</i>	Mossen	-	-	-	-	K	K
Vijfrijig veenmos	<i>Sphagnum pulchrum</i>	Mossen	-	-	-	-	E	K
Wrattig veenmos	<i>Sphagnum papillosum</i>	Mossen	-	-	-	-	Cab	-
Levendbarende hagedis	<i>Lacerta vivipara</i>	Reptielen	?	?	+	Cab	Cab	Cab
Wrattenbijter	<i>Decticus verrucivorus</i>	Sprinkhanen	-	-	+	K	-	-
Zadelsprinkhaan	<i>Ephippiger ephippiger</i>	Sprinkhanen	-	-	+	K	-	-
Zoemertje	<i>Stenobothrus lineatus</i>	Sprinkhanen	-	-	+	K	-	-
Eenarig wollegras	<i>Eriophorum vaginatum</i>	Vaatplanten	-	-	-	-	Cab	-
Klein warkruid	<i>Cuscuta epithymum</i>	Vaatplanten	-	-	-	K	-	-
Kleine schorseneer	<i>Scorzonera humilis</i>	Vaatplanten	-	-	-	K	-	-
Kleine veenbes	<i>Vaccinium oxycoccos</i>	Vaatplanten	-	-	-	-	K + Cab	K
Kruipbrem	<i>Genista pilosa</i>	Vaatplanten	-	-	-	K	-	-
Lange zonnedaauw	<i>Drosera anglica</i>	Vaatplanten	-	-	-	-	K	K
Lavendelhei	<i>Andromeda polifolia</i>	Vaatplanten	-	-	-	-	K	K
Rode dophei	<i>Erica cinerea</i>	Vaatplanten	-	-	-	K	-	-
Stekelbrem	<i>Genista anglica</i>	Vaatplanten	-	-	-	K + Ca	-	-
Veenorchis	<i>Dactylorhiza majalis</i>	Vaatplanten	-	-	-	-	K	K
Witte snavelbies	<i>Rhynchospora alba</i>	Vaatplanten	-	-	-	-	Ca	K
Blauwborst	<i>Luscinia svecica</i>	Vogels	-	-	-	-	Cab	Cab
Boomleeuwerik	<i>Lullula arborea</i>	Vogels	-	-	-	Cab	-	-
Klapekster	<i>Lanius excubitor</i>	Vogels	?	?	?	K	-	-
Roodborsttapuit	<i>Saxicola torquata</i>	Vogels	o	o	o	Cb	-	-
Sprinkhaanzanger	<i>Locustella naevia</i>	Vogels	?	?	?	-	Ca	Cab
Veldleeuwerik	<i>Alauda arvensis</i>	Vogels	?	?	?	Cab	-	-
Watersnip	<i>Gallinago gallinago</i>	Vogels	+	+	+	-	Cab	Cab
Wintertaling	<i>Anas crecca</i>	Vogels	+	+	+	-	Cab	Cab

<b>Verklaring</b>	
Ca	constante soort goede abiotische toestand
Cb	constante soort goede biotische structuur
Cab	constante soort goede abiotische toestand en goede biotische structuur
K	Karakteristieke soort
E	Exclusieve soort
*	Uitgestorven in Nederland
+	gevoelig
-	niet gevoelig
o	Onzeker
?	Onbekend

<b>Gevoeligheid ingevuld obv:</b>
Effectenindicator LNV
Kleijn 2008
Voortoets Nbvergunning SOVON
Expert-judgement